

ТМ	Г. XX	Бр. 1-2	Стр. 79 - 91	Ниш	Јануар - Јун	1997.
----	-------	---------	--------------	-----	--------------	-------

UDK 281.96:342 (497)

Prethodno saop{tewe

Мирољуб Јевтић

Pri mreno: 27.04.1997.

Fakul tet pol i ti ~ki h nauka, Beograd

PRAVOSLAVQE KAO FAKTOR I NTEGRACI JE I DEZI NTEGRACI JE NACI JA NA BALKANU

Rezi me

Pravosl avqe je odi gral o vel i ku ul ogu u procesu konst i tui sawa mnogi h bal kanski h naroda. Tako je zahvaquju}i ~i weni ci da osmanska vl ast ni je odvajal a veru od naci je i da su svi pravosl avni bi li treti rani kao mi l et: Rum, svi pravosl avci su dugo vremena i mal i i stu versku zajedni cu a sami m tim su se oko verske zajedni ce vr{ i l a etni ~ka pretapawa. Tako su se npr. Ci ncari utopi l i u druge pravosl avne narode. Tu ~i weni cu kori ste mnogi hrvatski nau~ni ci da doka` u kako hrvatski Srbi uop{ te to ni su, ve} da su oni Vl asi koji su zbog pravosl avqa postal i Srbi . Sa druge strane, pravosl avqe je posl u` i l o i kao f aktor naci onal ne dezi ntegraci je. Tako se al bansko naci onal no jedi nstvo ni kako ni je mogl o ostvari ti zbog opi rawa pravosl avni h za gr~ku i deju. A vi di mo da se makedonska naci ja tako je poku{ ava teorijski obrazl o` i ti i pravosl avqem i autokefal nom crkvom.

Kqu~ne re~i : Bal kan, pravosl avqe, naci onal no konst i tui sawe, i ntegraci ja

Ul oga rel i gi je u u~vr{ }i vawu jednog dru{ tva, a sami m tim i u~vr{ }i vawu naci je je ~i weni ca koja je davno potvr | ena u ozbi qni m nau~ni m anal i zama. I sto kao { to rel i gi ja uti ~e na ja~awe kohezi je, ona mo` e da uti ~e i razgradwu dru{ tva i l i naci je. Stoga }e u ovome tekstu posebna pa` wa bi ti posve} ena anal i zi uti caji pravosl avqa na i ntegraci ju i dezi ntegraci ju bal kanski h naci ja.

Pravosl avce kao takvo, pojam je, koji se odnosi na crkve nastale posle velike { izme 1054. godine kada je do{ lo do podelenari msku i cari gradsku zonu. Sve ono { to je bilo pod cari gradskom zonom uticaja spada u pravosl avce. Malo je poznato da je, kako veli poznati kanoni -ar episkop Nikodim Mila{ , npr. i velika ve}i na Hrvata du` i vremenski period ispovedala pravosl avni simbol vere a juri sdi kcijski je bila u sastavu Rima.<sup>1</sup> Ali mawe vi { e svi Hrvati tj. rimokatolici su sa vremenom prihvatili dogmu koju je kao slu` benu propovedala rimska kurija. Posle podelenari 1054. godine pravosl avce je na Balkanubilo sna` an faktor koji je oko vlasti u Cari gradu tj. oko Vizanti je okupio sve one narode koji su se nalili pod vizantijskim kulturnim i crkvenim uticajem. A ti narodibili su: Srbi , Bugari , Rumuni , veliki deo Albanaca. Dogma koju je negovala pravosl avna crkva u dr` avnom pogledu sastojala se u sledem "Zavizanti ju... je karakteristi -na tesna veza i prisna saradwa dr` ave i crkve. Nadahnute istim idealima i -vrsto povezane zajednikim i interesima pravosl avna crkva i pravosl avna dr` ava deluju sporazumno i sporazumno suzbijaju svaku opasnost koja bi ugrozila bogomdani svetski poredak... Car je ne samo vrhovni zapovednik vojske, vrhovni sudija i zakonodavac ve} i branilac crkve i prave vere. On je i zabranik bo`ji i kao takav ne samo gospodar nego i ` i vi simbol Carstva koje mu je bog poverio".²

Zbog svega toga pravosl avna vera postaje sna` an faktor identifikacije svih pravosl avnih naroda u okviru Vizanti je sa tom dr` avom, a samim tim i sna` an faktor onemog}avawana nacionalne emancipacije tih naroda od vizantijske dr` ave i kontinuitetne posebne etni -kih dr` ava dr` ava negr -kih balkanskih pravosl avnih naroda. Sa druge strane razlika u jeziku, poreklui tradiciji dovela je do postepenog osamostajavaw Bugara, Srba i mnogo kasnije dela Albanaca od vizantijske i gr -ke i deje i stvarawa posebne nacionalne dr` ave ovih naroda. Ali je taj proces usporavan od strane vladaju}e crkvene

¹ Sve do 1014. godine Rim je prihvatao Nikejsko-cari gradski simbol vere. Te godine je -lan VIII toga simbola preurejen time { to je data nova dogma po kojoj Duh sveti ne proizilazi samo od Oca ve}i od Sina tzv. "Filioque". Hrvati su, mada pod juri sdi kcijom Rima, jo{ od kneza Branimira i da} nastavili da ispovedaju pravosl avni simbol vere bez priznavawa "Filioque", ali i sve ostale dogmate pravosl avne crkve. Ta situacija je prekinuta 1059. godine na splitskom saboru kada su dotada{ wa u-ewa bila progla} ena jeretickim. Tako da su Hrvati odunijata postali pravi rimokatolici. Citirano prema Mila{ Nikodim, Pravosl avna Dal -macija, fototipsko izdawe, Beograd, 1989, str. 15-16.

² Ostrogorski Georgije, Istori ja Vizanti je, Beograd, 1969, str. 51.

dogme koja je te{ ko pri hvatala da neko drugi, osim Romeja, bude car i neko drugi osim cari gradskog ponese tulu patrijarha. Koliko je ta ~i weni ca va` na za integraciju pojedinih nacija vidise iz primera Bugara i Srba i njihovog odnosa sa Vizantijom. Kada je protobugarski el emenat kao azijski, turski i nehri{ }anski prodrona Balkan wihovi sukobi sa Vizantijom imali su i verski i etni ~ki karakter. Bugari su hteli da sru{e Vizantiju i da stvore svoju bugarsku dr`avu.³ Sve se pri menilo sa procesom hristijanizacije ovoga naroda. Kada su postali pravoslavci Bugari su jednostavno odustali od ideje wihovih nepravoslavnih predaka. Jedan od najzna~ajnijih bugarskih vladara Si meon koji je u X veku ratovao sa Vizantijom je tome ratu dao sasvim drugi karakter. Kako veli jedan od najrenomiranijih svetskih vizantologa Gri gori je Ostrogorski Si meon "nije do{ao u Vizantiju samo radi pqa~ke i osvajawa. Wegov cilj bio je carska kruna. Kao vizantijski vaspitanik, Si meon koga su sami Vizantinci nazivali polugrkom, bio je pro`et i dejom uzvi{enosti carskog dostojanstva i sl i ~no Vizantincima, ube|en da u celom svetu mo`e postojati samo jedno carstvo. On nije `el eo da stvori posebno bugarsko carstvo, pored vizantijskog, ve} da stvori novo univerzalno carstvo umesto stare Vizantije".<sup>4</sup> A takva promena u ideologiji bugarskog naroda i dr`avne ideje i zazvana je iskqu~ivo prelaskom na pravoslavqe, koje je Bugare guralo u zajednicu sa Grcima, Srbima i svim ostalim pravoslavcima ali im i nametalo zadatak da se nesustalo {ire na prostore naseqene nehristijani zovanim narodima i da tamo vr{e hri{ }ansku misiju. [to zna~i da stvaraju univerzalnu, vi{enacionalnu dr`avu, ~ija bi ki ~ma bila pravoslavna vera. Koliko je snaga pravoslavqa za{titila Vizantiju od pobedni ~kih Bugara vidise iz podataka da kao znak svoga triumfa Si meon izvla~i obe}awe, onda mladog vizantijskog cara da }e se on o`eniti Si meonovom }erkom.⁵

Sl i ~na je pri ~a sa Srbima. Malo se zna da su sve akcije za pretvarawe sredwekovne Srbije u imperiju, {to je realizovao car Du{an bile osporavane od dela srpske pravoslavne crkve. Upravo iz gore pomenutih razloga, posle progla{ewa carstva, dolazi do osporawawa vladara koga Srbi smatraju simbolom svoje sredwekovne mo}i, cara Du{ana. Rade Mi haq~i } poznati specijalista za sredwi vek o tome ka`e: "Dovoqno je

---

³ Isto, str. 173 i daqe.

⁴ Isto, str. 254.

⁵ Isto.

samo pogledati tekst Dani I ovog nastavca-a u kojem on osu|uje uzdi zawe srpske arhi epi skopi je na rang patrijar{ i je, progl a{ ewe carstva i raskol crkve. Stav Dani I ovog nastavca-a poi stove}uje se sa vi zanti jskom dr` avnom i crkvenom i deol o-gi jom.<sup>6</sup> Kako vi di mo nastavca- Dani I o (1270-1337) srpskog arhi epi skopa osu|uje svoj srpski narod i cara zato { to mi mo va` e}e uni verzal i sti -ke pravosl avne i deol o gi je odvajaju srpsku dr` avu i srpsku crkvu od vi zanti jske. I tra` i da se i deol o gi ja srpske crkve i naroda poi stoveti sa vi zanti jskom a to onemogu}ava i zdvajawe srpskog naroda odnosno wegovo konst i tui sawe i zvan sveop{ te mul ti etni -ke pravosl avne zajed ni ce. To se posebno pro{ i ri I o na bratstvo manasti ra Hi I andara koje sl ovi za I u-u naci onal ne svesti . U Hi I andaru su zbog odvajawa od vaseqenske patrijar{ i je i uzi mawa ti tula cara osu|i vani i Du{ an i wegov si n Uro{ .⁷ Takvom akci jom bi tno je poquqana i de ja o posebnoj srpskoj (dr` avna) a sami m ti m narodnoj samobi tnosti koja je mukotrпно uspostavqana od dose-qewa na Bal kan, odnosno od momenta pojave srpskog i mena u i stori ji .

Svesni -i weni ce da uni verzal i sti -ka doktri na vaseqenske patrijar{ i je ne omogu}ava dr` avnu samostal nost i wi hov suvereni tet srpski vladari su kroz osamostaqi vawe dr` ave nastojal i da taj suvereni tet ostvare, a to ni je i { I o bez podr{ ke crkve, odnosno bez I egi ti mi teta koji bi ona daval a. Ta se akci ja ni je mogl a ostvari ti bez autokefal nosti . Autokefal nost je 1219. godi ne dobi jena i Sveti Sava je postao prvi srpski arhi epi skop. Al i ta je autokefal nost dobi jena od vaseqenskog patrijarha { to je potvr|i val o da Sveti Sava pri znaje supremati ju patrijarha Grka, zati m da sl edi uni verzal i sti -ku i deol o gi ju pravosl avne crkve, al i je i stovremeno akt autokefal ni je nazna-i o i srpsku posebnost. O tome kako je to uti-cal o na srpsko narodnosno samosaznawe Rade Mi haq-i } ka` e: "Na temeqi ma samostal nosti dr` ave i crkve i zgra|i val a se svest o etni -kom razgrani -ewu, odnosno o etni -koj posebnosti "zati m dodaje ono { to je pretodno ve} i staknuto, "al i je ona ozbi qno poquqana posl e smrti cara Du{ ana".⁸ Ti me se vi di da je -i weni ca, da su car Du{ an i car Uro{ kratko vl adal i i da se wi hova dr` ava po-el a raspadati , dovel a do sumwe u i spravnost wi hovi h akata. I da je { i rewa i de je, da je raspad dr` ave

⁶ Mi haq-i } Rade, Junaci kosovske I egende, Beograd, 1989, str. 254.

⁷ I sto, str. 255.

⁸ I sto, str. 254.

posledi ca nepo{ tovawa bo` jih zapovesti i i zdvajawe iz okri qa majke crkve iz Vi zanti je, postal o vi dqi vo. Jednostavno re-eno po-el a se { i ri ti svest o i spravnosti kri ti ka Dani lo- vog nastavqa-a i Hi landarskog bratstva o tome da crkvu ni je trebal o pretvarati u patri jar{ i ju ni ti pravi ti previ { e jasnu demarkaci onu li ni ju po etni -ki m me|ama i zme|u Srba i Grka. To ne zna-i da se negi ral a srpska narodnost, ve} da ni je smel o da se ona razvi ja u smi sl u potpunog ki dawa veza sa sveop{ ti m pravosl avni m centrom.

Osmanska vl adavi na u-i ni la je jo{ mnogo toga { to je uti cal o na skleroti zovawe svesti o posebnosti pravosl avni h naroda u etni -kom smi sl u. Ovo da opet ponovi mo ne treba razumeti kao -i weni cu da narod ni je i mao svest o svojoj narodnosti, ve} kao podatak da je cel okupna struktura osmanske dr` ave bi la tako ure|ena da ni je dozvoqaval a da se ta etni -ka posebnost i samobi tnost Srba, Bugara, Grka, Ci ncarara, pravosl avni h Arbanasa i Rumuna razvi je do kraja. Osmanska dr` a va u okvi ru koji h su se na{ li ovi narodi svi na isti na-in, osi m Rumuna, jer jedi no rumunske kne` evi ne ni su bi le pod di- rektnom vl a{ }u Osmanl i ja ve} su i mal e svo vreme pol i ti -ku autonomi ju,<sup>9</sup> bi la je zasnovana na pri nci pu verski h zajedni ca. To zna-i da dr` avna i deol ogi ja i admi ni straci ja ni su uzi mal e naci ju kao kamen teme qac ve} versku zajedni cu - mi let. U tom smi sl u svi su musl i mani bi li i treti rani kao jedna zajedni ca, a pravosl avni kao druga, mi let - Rum i td.¹⁰ Ve} sami m ti m su pri- padni ci razl i -i ti h pravosl avni h naroda bi li pri morani da se skupqaju oko crkve i da naci onal ni i nteres stave u drugi pl an. Ova si tuaci ja je bi la del i mi -no naru{ ena kada je zbog i n- teresa osmanske dr` ave, a verovatno i, mal o, zbog senti mental ni h razl oga, vel i kog vezi ra, za vreme Mehmed-pa{ e Sokol o- vi }a obnovqena Pe}ka patri jar{ i ja 1577. godi ne.¹¹ Al i, ne tre- ba smetnuti sa uma da je prema rel evantni m i stori jski m po- daci ma svo vreme od prestanka nezavi sne srpske dr` ave postoj- jal a i posebna crkvena hi jerarhi ja koja je nastojal a da o- uva i deju konti nui teta sa sredvevekovnom srpskom crkvom i dr` a- vom. O tome poznati i stori -ar Brani sl av \ur|ev ka` e: "U za- pi si ma iz 1508. i 1509. spomi we se arhi epi skop Jovan koji vl a-

⁹ O tome pogl edati u Vojna enci kl opedi ja, Tom 8, Beograd, 1974.

¹⁰ O tome vi deti u del u najpoznati jeg kl asi -nog i sl amskog pravni ka Mawerdi, **Les atatuts gouvernemenaux**, Pari z, 1982; Hal i l l nal xi k, Osmansko carstvo, Beograd, 1974.

¹¹ \ur|ev Brani sl av, Uloga crkve u stari joj i stori ji srpskog naroda, Sarajevo, 1964, str. 122.

da crkvama odnosno sedi na prestolu Svetoga Save".¹² Ve} sam-
i m tim se vidi da kod Srba postoji o-uvana i hijerarhi ja i
svest o posebnosti . Ali je sve to, kako smo rekli , bi tno naru-
{ avano zajedni -ki m pol o` ajem svi h pravosl avni h u odnosu na
central nu osmansku vl ast.

Ose}aj pri padnosti srpskom narodu dobi ja na ja-i ni sa
osni vavem, odnosno obnovom Pe}ke patri jar{ i je. Ali se upra-
vo tada vidi kako pravosl avce uti -e na i ntegraci ju svi h pravo-
sl avni h u okvi re srpske naci je, normal no mi sli se na pravo-
sl avne koji su e nal azili u gtani cama pe}ke patri jar{ i je.
Veoma je va` no i sta}i da srpski patri jarsi koji su deo vl asti
i mali i nad isto-nom Bugarskom i koji su u svoje nazi ve
stavqali da su i patri jarski Bugara,¹³ ti me jasno pokazuju da ne
negi raju bugarsku narodnost, ali to i pak ni je moglo da zaustavi
proces etni -kog me{ awa Srba i Bugara u regi oni ma gde su se
oni sretali , ali i Grka Ci ncara, pravosl avni h Albanaca koji
su se na{ li u srpskoj sredi ni tj. u sredi ni pod juri sdi kci jom
pravosl avne crkve. Tako se vidi da je pravosl avce odigralo
zna-ajnu ul ogu u i ntegraci ji u srpsko etni -ko bi }e svi h oni h
pravosl avaca koji su se na{ li pome{ ani sa Srbi ma. Normal no
ogromnu ve}i nu stanovni { tva i z koje je ni kla moderna srpska
naci ja -i ni li su etni -ki Srbi jer druga-i je se ne bi moglo de-
si ti , ali ta je -i weni ca posl u` i la neki m srpski m nepri jate-
qi ma da poku{ aju da ospore srpski i denti tet ogromni m de-
l ovi ma srpskog naroda. To je posebno do{ lo do i zra` aja u naj-
ekstremni joj vari janti hrvatskog naci onal i zma i z koga se ro-
di o usta{ ki pokret. Prema u-ewu zastupni ka ove teze svi Srbi
i z Hrvatske ni su ni kakvi etni -ki Srbi ve} etni -ki Vl asi tj.
romansko stanovni { tvo koje se zatekl o na prostoru Bal kana.
Zahvaquju}i -i weni ci da su ti Vl asi bili po veri pravo-
sl avni i a se nad wi ma protezala juri sdi kci ja pravosl avne
crkve bilo u vi du pe}ke patri jar{ i je bilo u vi du karl ova-ke
mi tropol i je, ovi su se Vl asti tj. romansko i nesl ovensko sta-
novni { tvo postepeno Srbi zi rali .¹⁴ Svoju tezu ovi "nau-ni ci "
bazi raju na i na-e ta-ni m i stori jski m podaci ma da je u sredwem
veku na prostori ma srpske dr` ave bilo dosta ostataka starog
romani zi ranog stanovni { tva koje se bavi lo sto-arstvom tako

¹² Isto, str. 106.

¹³ Isto, str. 123.

¹⁴ O tome videti u Gross Mi rjana, Povjest prava{ ke i del ogi je, Zagreb, 1973;
Star-evi } Mi le, Dr Ante Star-evi } i Srbi , Zagreb, 1936; Ante Star-evi } , I me
Serb, Zagreb, 1968; [egvi } Kerubi n, Dr Ante Star-evi } , wegov ` i vot i wegova
djel a, Zagreb, 1911.

da se njihov etni -ki nazivi Vlaha postepeno proširio na sve stoare, pa je tako izgubio vrednost etnonima. Upravo, zbog toga svo stoarsko stanovništvo koje su Osmanlije vremenom naseljavali na svoje posede i pri moravali ih da od stoara-nomada, postanu zemljoradnici, je nazivano Vlasi ma. Ali to nije bilo naziv za etni -ku grupu u okviru socijalnog sloja "vlaha" etni -ki Srbi su imali ogromnu većinu, a etni -ki Vlasi su se sasvim utopili u tu srpsku masu te su prestali tragovati za etni -ke svesti kod ovih ljudi. Vrlo važan dokaz utičaja pravoslavca na stvaranje nacionalne svesti u uslovima snažnog delovanja srpske crke, bilo kao Pečke patrijaršije bilo kao karlovačke mitropolije, ali i delovanje bugarske pravoslavne crkve, jeste kvičevna istorija Rumunije. Usled predominancije pravoslavne vere među Rumunima i bližine sestričnim pravoslavnim crkava, kakve su bugarska i srpska, među Rumunima je sve do XVIII veka kvičevni jezik, pored toga što je upotrebljavao u crkvi, bio crkveno-slovenski. A jer im nije bilo pi smo se u Rumuniji zadržalo sve do 1860. godine kada je zamenjeno latiničom. [tamparsku većtinu je u Rumuniju doneo srpski kaluđer Makarije koji je posl e pada Crne Gore 1499. godine otišao u Rumuniju.¹⁵

Uglavnom se može konstatovati da je za vreme postojanja pečke patrijaršije pravoslavna crkva uticala snažno da se srpska nacija integriše. No baš je sve to predstavljalo i izazov za vlasti u Carigradu koji ma takva politika nije mogla da odgovara. Tako da 1766. godine dolazi do ukidanja srpske patrijaršije. Od tada se pravoslavna crkva u srpskim zemljama ali i u ostalim zemljama osmanskog Balkana, osim Cetinske mitropolije, nalazi pod upravom vaskršanske patrijaršije u Carigradu.

Za stvaranje moderne nacionalne svesti i integraciju srpske nacije presudnu ulogu igra je i weni ca da su duhovnu revoluciju mogli da izvrše one snage srpskog naroda koje su se nalazile u Austriji. Tako je karlovačka mitropolija koristila dozvolu austrijskog dvora delovala zajedno sa evropskim obrazovanom srpskim inteligencijom i stvorila pretpostavke za duhovnu revoluciju, a to je bio osnov za politiku koja je posl e I i II srpskog ustanka rodila nezavisnu srpsku državu. Osećaju opasnost od širewa grčke i deže knez Miloš je na

¹⁵ Malanci kopedita Prosvete, Beograd, 1978, deo o Rumuniji.

episkopska mesta doveo Srbe.¹⁶ Kako je pravoslavna vera bila dr`avna to se u okviru pravoslavnog po-el a vr{ i ti i i ntegracija svih pravoslavnih u Srbiji u okviru iste nacije. To je period kada se postepeno i dobrovoljno na osnovu pripadnosti i stojeveri u Srbe pretaaju Cincari -i je su zasebne po Srbiji bile brojne u svim ve}im mestima.¹⁷ Na taj na-in se srpska crkva ostaju}i vezana za vaskonsku patrijar{i ju u Carigradu i -uvaju}i kanonsko jedinstvo i zborila za mesto jednog od najva`nijih stubova koji su stvorili modernu srpsku naciju. U Srbiji tada osim ne{ to Jevreja i ne{ to malo muslimana nije ostalo drugih etni -kih skupina.

Za razliku od Srbije situacija u Bugarskoj je bila znatno druga-i ja. Ujediniteljska uloga vaskonske patrijar{i je je bila smetva bugarskom nacionalnom pokretu da pro{i ri svoj uticaj na Makedoniju i da uti -e na integrisawe u okviru bugarske nacije brojnih Cincarskih enklava. Zato je uprkos voqi Vaskonske patrijar{i je do{ lo do stvarawa bugarske egzarije.¹⁸ Ta egzarija je proglasila samostalnost u odnosu na Carigradskog patrijarha i zbog toga je od strane patrijarha progla{ ena { izmati -kom.¹⁹ Egzarija je po svojoj strukturi, postala nacionalna crkva koja se stavila u slu`bu bugarskog nacionalizma. Bila je to posledica uvi awa da bez odlunog odvajawa od Carigrada nije mogu}e konstituisati posebnu naciju. Ali osim { to su hteli da integri { u bugarsku naciju na osnovu pravoslavne egzarije Bugari su putem svoje crkve hteli da u Bugarsku ukqu-e i slovensko stanovni { tvo Makedonije ali i Kosmeta i tako ostvare bugarizaciju dela pravoslavnog srpskog naroda. Kao glavni adut Bugari su imali crkveno-slovenski jezik koji su koristili u bogoslu`ewu dok je onima koji su bili pod jurisdikcijom Vaskonske patrijar{i je od strane gr-kih vladi ka nametan Gr-ki . Srbi su poku{ ali da se suprotstave ovim akcijama, zahtevali da se u crkve uvede tako|e crkveno-slovenski ali gr-ke vladike na to nisu rado gledale. Tako da je moral a da se vodi te{ ka borba koja je na kraju zavr{ ila tako { to su iz Carigrada shvatili da je bolje da daju Srbima, koji pri znaju kanonsko jedinstvo sa Carigradom, pravo na srpske vladike nego da narod bude prepu{ ten

¹⁶ Mari nkovi } @. i I gumanovi } J., I storija op{ tehri { }anske i srpske pravoslavne crkve, nedatirano, str. 136, Beograd.

¹⁷ Popovi } Du{ an, O Cincari ma, pri lozi postanku na{ eg gra|anskog dru{ tva, Beograd, 1937, II izdawe.

¹⁸ Mari nkovi } i I gumanovi }, I sto, str. 142.

¹⁹ I sto.

Bugari ma. Rezul tat je bi o taj da su Srbi uspel i da dobi ju svoje vl adi ke u Skopqu, Pri zredu i Vel esu i tako uspel i da sa-uvaju deo tamo{ weg stanovni { tva u okvi ru srpske naci je i sto kao i sve Srbe koji su ` i vel i na Kosmetu.²⁰

Posebno karakteri sti -ni sl u-ajevi uti caja pravosl avqa na i ntegraci ju naroda u moderne bal kanske naci je jesu ci ncarski i al banski koji su neodvoji vi od gr~kog sl u-aja. Ci ncari , staro bal kansko stanovni { tvo, koje je romani zovano i kao takvo pri pada romanskoj grupi naroda ni je i mal o svoju kompaktnu teri tori ju. Rastureni { i rom Bal kana Ci ncari su pri hvatal i jezi k sredi ne kao jezi k komuni kaci je a u ku}ama su -uval i ci ncarski . Al i pored ovakve raspore |enosti uspel i su da stvore i veoma napredne gradove koji su bi l i prete` no ci ncarski i gde je pravosl avna kul tura bi l a domi nantna. Takav grad bi o je Moskopoqe u sada{ woj Al bani ji . Za wega se prema neki m al banski m i zvori ma ka` e da je u XVIII veku i mao oko 20.000 stanovni ka,²¹ drugi al banski i zvor cen i broj ` i teqa na 40.000,<sup>22</sup> Rus Gri gori j Ar{ Lvovi ~ cen i taj broj na oko 15-20.000 i sam dodaje da Grci daju podatak od oko 50.000 stanovni ka,<sup>23</sup> a neki drugi i zvor i znose f antasti ~nu ci f ru od 80.000 qudi .<sup>24</sup> Svi se sl a` u da je to bi o prete` no Ci ncarski grad. Da je i mao veoma razvi jenu zanatsku i trgova~ku kl asu sa preko 70 cehova, cehovsku mi l i ci ju, prel epe crkve sa di vni m i konostasi ma, { tampari ju, sredwu { kol u sa evropski m programom i td.²⁵ I upravo na pri meru ovoga naroda vi di se snaga pravosl avqa i wegov uti caji na naci onal nu i ntegraci ju. ^i tav taj grad sa svom tom snagom je umesto ci ncarske negovao gr~ku tj. vi zanti jsku i deju. Kwi ge su { tampal i na gr~kom, gr~ki kori sti l i u saobra}aju i nastavni pl an u { kol i ostvari val i na gr~kom jezi ku. U toku XIX veka javi o se pokret za wi hovu naci onal nu emanci paci ju od gr~ke i deje, al i je okol i na sastavqena prete` no od [i ptara musl i -mana bi l a nepri jem~i va za wi hove i deje, ~ak i kad su bi l e okrenute al banskom jedi nstvu²⁶ i oni su u vel i kom broju ostal i

²⁰ I sto.

²¹ Pollo Stefanq, **Puto Arben, Histoire d'Albanie des origines à nos jours**, Roanne, 1974, str. 110.

²² Skendi Stavro, **The Albanian National Awakening 1878-1912**, Prinstom, Nju \ersi, 1967, str. 17.

²³ Lvovi ~ Ar{ Gri gori j, Al bani ja i Epi r konce XVIII - na~al e XIX veka, Moskva, 1963, str. 61.

²⁴ Toma{ evi } Radovan, Ci ncari : narod ~i ja je domovi na ceo Bal kan, feqton, Borba, 21.7.1988, str. 13.

²⁵ Svi navedeni i zvor i .

²⁶ Jevti } Mi roqub, [i ptari i i sl am, Prwavor, 1995.

zagovornici grčke nacije. Koliko je grčko nacionalno osjećanje bilo prisutno kod Cincara vidi se iz sledećih podataka. Prema nekim izvorima uveni Ri ga od Fere koga svi slave kao grčkog junaka, { to i jeste jer se bori o u ime grčke nacije, je Cincar. Jedan od vođa grčkog nacionalnog pokreta i grčki Kara|or|e iz ustanka 1821. Teodori s Kol okotroni s tako|e.²⁷

Stvarawe nezavisnih balkanskih država i bulewnacii onalne svesti i zvan pravoslavnoga dovelo je i do cincarskog nacionalnog pokreta koji se po-eo oslawati na Rumuniju, kao najsirodnuju balkansku zemlju. Tako je otvoreno, vi{e cincarskih {kola. U Bitocu i okolini oko 50, zatim dve gimnazije. Na cincarskom jeziku stvaralo je mnogo ljudi i kao vrhunac svega 1905. godine sul tan Abdul Hamid je priznao postojawe cincarskog naroda kao posebnog naroda u Turskoj.²⁸

Uprkos tome vidimo da danas Cincari i ma veoma malo. Zajednička pravoslavna vera uticala je da se najveći deo ovoga naroda pretopi u susedne narode. Cincari su ak po-el i da se me|usobno sukobjavaju bore}i se za razli{ite nacionalne ideje. Ali uprkos pretopjavawu zasnovanom na zajedničkoj veri jedan deo Cincara je pre{iveo. Oni su posebno brojni u Makedoniji. Posle odvajawa ove države od SFRJ javio se tamo cincarski pokret. Po{to su se ti novodeklarirani Cincari do sada uglavnom pisali kao Makedonci moglo bi se, normalno sasvim uslovno, re}i da oni sada deluju kao jedan od faktora deintegracije makedonske nacije. A i ovde se pravoslavnoga javlja kao značajan faktor. Cincari su bogoslu{ewe po-el i vr{iti i na cincarskom jeziku i {to je posebno važno zahtevaju da se osnuje posebna cincarska eparhija pravoslavne crkve u Makedoniji.²⁹

Albanski slu-aj je posebno zanimljiv i on je kako smo rekli neodvojiv od grčkog i cincarskog. Jer nare-eni grada Moskopoče se nalazi u dana{woj Albaniji. U integraciji albanske nacije pravoslavnoga je odigralo posebnu ulogu odnosno pravoslavni. Albanija je podečena na pripadnike triju vera: muslimane, pravoslavce i rimokatolike u odnosu: 70, 20, 10%.³⁰ Po{to su svi muslimani u uslovima osmanske vladavine bili ravnopravni sa svim ostalim muslimanima oni su sami sebe smatrali Turcima, normalno ne u etničkoj ve}u smislulo kome govori Vuk Karaxi } kad veli: "U carstvu turskome ko go| vje-

²⁷ Toma{evi } Radovan, isto.

²⁸ Isto.

²⁹ Vi deti o tome u Politi ka, 13.11.1995, str. 19.

³⁰ Jevti } Mi roqub, [iptari i islam, isto.

ruje u svjeca Muhameda on se zove i jest Tur-i n".³¹ Hri { }ani su bili obespravčeni i wi hovi i ntel ektual ci vi dev { i da su svuda mawi na u okvi ru Al bani je poku { al i su da mawi nski kompleks prevazi |u propovedawe i deje al banske naci je -i ji bi moto bi o "Rel i gi ja Al banaca jeste al banstvo".³² Ti me je trebal o da se pri vuku musli mani koji ni su hteli da se odreknu osmanske i mperi je i koji su svoj pri vi legovan pol o` aj zasni vali na ekspl oataci ji hri { }anski h sunarodni ka. Nosi oci te i deje me |u Al banci ma bi li su najpre pravosl avci : Naum Ve}i i harxi tvorac al banske azbuke i pi sac bukvara, zati m Ti mi Mi tko, Jani Vreto, Kri stof or Kri stof ori di i td.<sup>33</sup> Toj se akci ji ` esto toko suprotstavqal a pravosl avna crkva jer je u voj sl u` beni jezi k bi o gr~ki , a i sve { kol e bi l e su na gr~kom jezi ku.³⁴ Jednostavno re~eno ogromna ve}i na pravosl avni h Al banaca je zbog vezanosti za veru bi la vezana za gr~ku i deju. Pri ~a i nastojawe da se prevazi |u verske bari jere zbog toga ni su dali rezultate pa je onda grupa pravosl avni h Al banaca, i seqeni h u SAD, shvati la da oni ne mogu bez formi rawa svoje sopstvene pravosl avne crkve. Zbog toga su oni u SAD 1908. godi ne formirali ovu i nsti tuci ju sa al banski m kao bogosl u` beni m jezi kom.³⁵ Me |uti m ta i deja ni je nai { la na pl odno tle kod wi hovi h zemqaka u samoj Al bani ji . Oni su vi { e vol el i gr~ku i deju nego al bansku mada su u ve}i ni bili pravosl avni Arbanasi i li al bani zovani Ci ncari . Za { to je to tako ni je te { ko razumeti . Musli manski [i ptari su kroz ~i tavu i stori ju bi li krvni ci svoji m hri { }anski m zemaci ma. Tako su musli mani Al banci uni { ti li pravosl avne gradove Moskopocqe, Gramuste i druge peku}i i ` i ve hri { }ane i vade}i i ` enama pl odove i z stomaka.³⁶ A i u vreme stvarawa al banske pravosl avne crkve ve}i na pravosl avni h bi li su kmetovi na i mawi ma feudal aca musli mana koji su i h ti rani sali i ni kako ni su hteli da i h oslobode nameta.³⁷ To se posebno pokazalo kada je posl e bal kanski h ratova real i zovana i deja pravosl avni h Al banaca i stvorena al banska dr` ava. Verske razli ke su natavi le da optere}uju me |u-

³¹ Jevti } Mi roqub, Verski aspekti I srpskog ustanka, u Kara |or |e i wegovo doba, Vel i ka Pl ana, Pol i ti ka, 1992, str. 37.

³² **La ligue albanaise de Prizren 1878-1881**, Ti rana, 1978, str. 145.

³³ I sto, str. 32.

³⁴ Pollo S, Puto A, I sto, str. 135.

³⁵ Sl i jep~evi } \oko, Srpsko-arbana { ki odnosi kroz vekove s posebni m osvrtom na novi je vreme, Hi mel sti r, 1983, str. 278.

³⁶ Remerand Gabriel, **Ali de Tebelen-pacha de Juninaa**, Paris, 1928.

³⁷ Bogumi l Hrabak, Unutra { wepol i ti ~ki sukobi u Al bani ji 1912-1914. sa verski m obl i ~jem, Vrawski gl asni k, kwi ga XXII, 1990.

sobne odnose zato je Enver Hoxa i ukinuo religiju jer je shvatio da ni je moguće ostvariti nacionalno jedinstvo pri padni kartriju vera.³⁸ Pri čemu je albanska nacija jedinstvena sručila se kao kul a od karata čim je pukao komunisti. Obnovljene su verske zajednice i obnovljeni su sukobi. Poglavice albanske pravoslavne crkve pretili se smrću, svećenici se proteruju, ruše i mase kuće a crkve skrnave.³⁹ Tako da se verska različitost stanovništva pokazuje kao faktor dezintegracije albanske nacije.

Zbiljava koja su se desila i koja se dešavaju u SRJ i u republikama bivše SFRJ najbolje pokazuju kako se pravoslavci koristi u čijoj je državi najnovostvoreni. Karakteristika je primjer Crne Gore. Sve secesionističke stranke u toj republici zalagale su za autokefalnu pravoslavnu crkvu. Posebno je važno da najveći broj njih koji se zalagao za ovu akciju sami ističu da im je proglašenje crkve za autokefalnu namisla ojačalo svoje secesionističke anselmnosti i ističu da akciji nisu religiozni da autokefalnu crkvu čelje u funkciji jačanja samobitnosti crnogorske nacije.⁴⁰ Situacija u Hrvatskoj je drugačija ali jasno pokazuje kako hrvatske vlasti uz pomoć pravoslavaca nastoje da razbiju dio srpskog etničkog korpusa koji je još preostao u toj republici. Hrvatske vlasti pod utjecajem Antu Pavelića koji je za vrijeme NDH proglašio hrvatsku pravoslavnu crkvu⁴¹ sada to isto nastoje da učine. Mada je svima jasno da u Hrvatskoj nema drugih pravoslavaca osim Srba i deju u pomenutom smislu se s vremena na vreme pokušavaju i pokušavaju javno mnenje prema za realizaciju pomenute nakane. Tu i deju pokušavaju iz rimokatoličke crkve, čas tobom zainteresovani pojedinci. Ali ona sve čine figurirao kao sasvim legitiman i time stvara pretpostavke za weno ostvarenje.⁴²

Za sam kraj teksta važno podvući sledjeće. Više je nego očigledno da je pravoslavci kroz čitavu svoju istoriju bilo povezano sa nacijom i da je bitno uticalo na formiranje nacionalne svesti i nacionalnih država na balkanskom prostoru.

Tačnije je bilo vidljivo u istoriji i vidljivo je i

³⁸ Jevtić Miroljub, [iptari i islam, isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Jevtić Miroljub, Političke implikacije zahteva za autokefalnost pravoslavne crkve u Crnoj Gori, Glasnik, službeni list SPC, br. 6/96.

⁴¹ Uroš Većko, Ustaše i pravoslavci, Beograd, 1989.

⁴² Politička, 2.9.1995, str. 7.

danas. Primer Albani je, Makedonije, Crne Gore, Hrvatske jasno pokazuju da je to fenomen koji ne samo { to ne slabi nego -ak i dobi ja na zna-aju. U tome smislu pred pol i ti -ku nauku, a posebno predonaj wen deo koji se bavi problemi ma odnosa re- l i gi je i pol i ti ke, postavqaju se va` ni zadaci : da ovu pojavu prati , anal i zi ra i daje svoje zakqu-ke javnosti na uvi d. Jer bez razumevawa odnosa ta dva fenomena ni je mogu}e kreirati uspe{ nu i raci onal nu pol i ti ku ni gde, a posebno ne, na ovako trusnom podru~ju gde je versko i naci onal no uvek bilo spreg- nuto i gde je veoma ~esto taj odnos dovodi o do rata.

Mirosljub Jevtić, Beograd

**L'ORTHODOXIE L'OMME FACTEUR DE L'INTÉGRATION ET DE LA
D'ESINTÉGRATION DES NATIONS DES BALKANS**

Summary

L'Orthodoxie a joué la role preponderante dans le processus de la constitution de beaucoup des peuples balkaniques. Grace au fait que l'autorité ottomane ne faisait la difference entre la religion et la nation, tous les orthodoxes étaient traités comme **millet**: Roum. Tous les orthodoxes avaient pour un long period une seule communauté religieuse et acuse de ça on faisait l'ethnogenese autour de la religion. Les Conzars se sont transformés dans les autres peuples orthodoxes qui les entourés. Beaucoup des savants croates, a cause de ça, prétendent que les Serbes de Croatie ne sont que Valaques devenus Serbes grace a leur religion orthodoxe. D'autre côté l'orthodoxie est servi comme le facteur de desintegration nationale. Un part considerable des Albanais orthodoxes ont opté pour l'idée helenique a cause de memme religion avec les Greques. Oú on peut voir que la nation macedoine essaye de se renforcer á l'aide de l'église autocephale.